

İskender Bey Münşî'ye Göre Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'ın Revan (Erivan) Seferi (1603/1604)

The Yerevan Campaign (1603/1604) of Safavid Ruler Shah Abbas I According to Eskandar Bag Monshi

Cihat Aydoğmuşoğlu*

Özet

16. yüzyılın başında Tebriz merkez olmak üzere Ak Koyunlu mirası üzerine kurulan Safevî Devleti, doğuda Özbekler ve batıda Osmanlılar ile mücadele içinde olmuştur. Osmanlılarla olan mücadeleler Basra Körfezi'nden Gürcistan'a kadar uzanan büyük arazi şeridini ele geçirmek için yapılan siyasî ve stratejik hamleler idi. İki devlet için de büyük oranda ekonomi temelli yapılan çarpışmalar Doğu Anadolu, Azerbaycan, Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem bölgelerini üzerine odaklanmıştır. Şah I. Abbas'ın tahta oturduğu 1587 yılına gelindiğinde Osmanlılar üstün gelerek Azerbaycan, el Cezire ve Irak bölgelerini ellerine geçirmişlerdi. 1590 Barışı'ndan sonra ülkesinde iç tehditleri ortadan kaldırarak merkezi otoriteyi tesis eden Şah Abbas, ordusunu güçlendirmiş ve ardından Horasan merkezli olmak üzere Özbeklerle mücadeleye tutuşmuş ve galip gelmiştir. Böylece güç ve istikrarı yakalayan Şah, gözlerini batıdaki kaybedilmiş arazileri geri almaya dikmiştir.

Şah Abbas (1587-1629) devrinde Osmanlı-Safevî mücadeleleri daha çok Güney Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Batı İran üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu rekabete zaman zaman Gürcistan, Ermenistan, Kafkasya ve Irak-ı Arab da dâhil olmuştur. Biz bu yazımızda daha çok iktisadî nedenlerle (ipek ticareti güzergâhını kontrol etme vs.) ortaya çıkan Osmanlı-Safevî mücadelesinin ikinci safhasını (1603-1612) teşkil eden olaylardan Şah Abbas'ın Tebriz'i geri alması akabinde gelişen Erivan kuşatmasını Safevî kroniği İskender Bey'e göre izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İskender Bey Münşî, Osmanlı-Safevî Münasebetleri, Safevî Devleti, Şah Abbas, Erivan.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi DTCE, Tarih Bölümü.

Abstract

The Safavid Empire was founded on the heritage of White-Sheep Turkomans in the early 16th century with Tabriz as its capital. In the West, they struggled against the Ottoman Empire, and in the east against the Uzbeks. The struggle that was carried out against the Ottoman Empire was a political and strategic one and had the sole purpose to take control the vast border from Georgia to Persian Gulf. For both states, the economy-based conflict had focused on East Anatolian, Azerbaijan, Iraq-Arabia and Iraq-Iranian territory. During the first years of the Shah Abbas I's reign, the Ottoman Empire had occupied Azerbaijan, El-Cezire and Iraq territory. After the truce of 1590, Shah Abbas had cleaned up his country from infight and reinstated the central authority. He had strengthen his army and had started clashes with the Uzbeks.

During the reign of Shah Abbas (1587-1629), the fighting between Ottomans and Safavids mostly focused on Southern Azerbaijan, Eastern Anatolia and Western Iran and from time to time Georgia, Armenia, Caucasian, Iraq-Arabia was also included to this conflict. We, on this paperwork, will try to explain the second phase (1603-1612) of The Ottoman Empire vs. the Safavid struggle that mostly based on economic-reasons and afterwards the siege of Yerevan in line with the Safavid historian Eskandar Bag Monshi.

Keywords: Eskandar Bag Monshi, Ottoman-Safavid Relations, Safavid State, Shah Abbas, Yerevan.

Giriş

16. asrın başında Ak Koyunlu mirası üzerine Tebriz başkent olarak İsmail Bahadır Han (1501-1524) tarafından kurulan Safevî Devleti'nin en kudretli hükümdarı Şah Abbas idi. Şah Abbas (1587-1629), Osmanlı-Safevî savaşlarının devam ettiği 1587 yılında tahta çıkmış ve kısa sürede ülke içinde asayiş ve istikrarı sağlamıştır. Bazı ciddi ödünlere rağmen Osmanlı Devleti ile yaptığı 1590 Barışı sonrasında da Özbekler ile mücadele edip kaybedilen Horasan'ı tekrar Safevî toprağı haline getirmiştir.

1590'dan sonraki süreçte istikrarı sağlayan, doğuda Özbekleri yenilgiye uğratan Şah Abbas, klasik Safevî politikasını terk ederek Osmanlılar karşısında daha atılgan bir politikaya geçmiştir. Onun bu politikası aslında sadece siyasî ve askerî olmayıp Osmanlıları uluslar arası ticaret gelirlerinden de yoksun bırakacak bir girişim idi.¹

17. yüzyıla birlikte daha geniş kapsamlı faaliyetlere girişen Şah Abbas, güney ticaret yollarını denetim altına almak için Lar ve Bahreyn'in fethini gerçekleştirmiştir. Ardından kuzey ticaretine ve özellikle de ipek ticaretine tam

¹ Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 74.

manası ile hâkim olmak amacıyla ata toprağı saydığı ve 1590 sulhu ile kaybettiği Azerbaycan ve Kafkasya coğrafyasının tamamını fethetmişlerdir.²

İskender Bey Münşi'ye Göre Şah Abbas'ın Erivan Seferi (1604)

Şah Abbas dönemindeki Osmanlı-Safevî mücadelesinin ikinci safhasını 1603-1612 yılları arasındaki dönem oluşturmaktadır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'ne bağlı Gazi Bey'in Tebriz Beylerbeyi Ali Paşa ile bozuşarak Şah Abbas'tan yardım istemesi ile başlamıştır. Uzun Avusturya harpleri ve Celalî isyanları ile uğraşan Osmanlı Devleti'nin bu zayıf anını değerlendirmek isteyen Şah Abbas, hemen bu yardım talebini kabul edip Tebriz üzerine yürümüştür (1603). Zaten ordusunu başarıyla ıslah eden, Horasan'ı Özbeklerden geri alan Şah Abbas, Osmanlılardan Azerbaycan, Gürcistan ile Şirvan'ı geri almak istiyor ve fırsat kolluyordu. Gazi Bey'in yardım talebi tam böyle kritik bir anda gelmişti ki Şah Abbas gibi kurnaz bir hükümdarın ayağına kadar gelen bu fırsatı kaçırmaması düşünülemezdi. Böylece 9 yıl sürecek Osmanlı-Safevî harpleri tekrar başlamıştır.³

Selmas Kalesi Hâkimi Gazi Bey'in Şah Abbas'tan yardım istemesi mücadelenin başlaması için sadece bir kıvılcım olmuştur. Zaten iç huzuru sağlayan ve ordusunu düzenleyen, doğuda güveni sağlayarak Özbeklere karşı üst üste başarılar elde edip, Horasan'da hâkimiyetini pekiştiren, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu da gönderdiği adamları vasıtasıyla yakından takip eden Şah Abbas, önceden beri Osmanlılara bıraktığı toprakları geri almak gayesini taşıyor ve bu amaçla Avrupa Devletleri ile de ittifak anlaşmaları yapıyordu. Bu suretle gerginleşen ortam, Gazi Bey'in yardım talebi ile Şah'a uzun süredir aradığı fırsatı veriyor ve durum harp halini alıyordu.

Aylıklarının muntazam olmadığını bahane eden Osmanlı hâkimiyetindeki Tebriz şehri askeri, etrafa tecavüz ile yağmaya başlamışlardı. Yalnız Tebriz'e bağlı olan yerlerle yetinmeyen asker, etraftaki sancaklara da saldırmıştı. Bu esnada yine Osmanlıya tâbi Gâzi Bey'in sancağı da yağmaya uğramıştı.⁴ Çünkü Gâzi Bey'in bir kısım arazisi mirî arazi olarak kaydedilip Tebriz kulunun ocaklığı olarak ayrılmıştı.⁵ Bu sebeple Tebriz askeri Gazi Bey'in arazilerine de tecavüzde bulunmuştu. Bunun üzerine Gazi Bey, Şah Abbas'a iltica edip, yardım istemiştir.⁶ Durum bu şekilde girince yani kendisine bağlı bir beyin, hâkimiyetinden çıkıp Şah'a sığınması üzerine Osmanlı ümerası bu ihaneti cezalandırmak için harekete geçti ve Tebriz Beylerbeyi Zincir-kıran Ali Paşa,

² Özer Küpeli, *a.g.e.*, s. 75.

³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara, 1983, C. 3, Kısım 1, s. 64.

⁴ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târib-i Na'imâ*, Haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara, 2007, c. 1, s. 239.

⁵ M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmed III", *İA*, İstanbul, 1993, c. 7, s. 545.

⁶ Tahazâde Ömer Faruk, *Târib-i Ebu'l-Fâruk*, Dersâadet, 1328, c. 3, s. 286.

Karniyarık Kalesi'ne çekilen Gazi Bey'in üzerine gitti. Böylece Tebriz'de bulunan muhafızların rezaleti iki büyük devleti tekrar karşı karşıya getirdi. Tebriz Beylerbeyi Ali Paşa'nın Gazi Bey isyanını bastırıp bölgedeki asayışı sağlamakla meşgul olduğu sırada Tebriz'in askerden hâli olduğunu haber alan Şah Abbas, 14 Eylül 1603 tarihinde görünüşte Mazenderan seferi için aslında Azerbaycan'ı fethetmek amacıyla başkent İsfahan'dan hareket ederek, süratle Ali Paşa'yı Tebriz'e girmeye fırsat vermeden esir edip, şehir ve kaleyi almıştır (29 Ekim 1603).⁷ Böylece 18 yıldır Osmanlı hâkimiyetinde olan Tebriz, Safevîlere geçmiş oluyordu.

Tebriz'in alınmasının ardından Şah, Nahçıvan ve Erivan üzerine yürümüştür. Bu sırada Nahçıvan ve Erivan Beylerbeyi olan Seyyid Muhammed Paşa [Şerif Paşa]'nın ise 12.000 askeri⁸ vardı. Fakat Paşa, Erivan'ın muhkem olmasına güvenmesine rağmen Nahçıvan'ın durumundan⁹ pek emin değildi. Ayrıca Tebriz'in Safevîlerin eline geçtiğinin duyulması moralleri de bozmuştu. Bu sebeple erzak ve silah tedarik işine koyulup Safevîlerin Erivan'da karşılanması kararlaştırıldı.¹⁰ Ayrıca Şah'ın hücumu duyulunca şehirde bulunan hisarlar kısa sürede genişletildi ve savunmaya hazır hale getirildi. Bu sırada Şah'tan gelen “*Âl-i Osmân'la mukâbeleye azmimizi ikemâl ve tetmîm eylemişiz*” şeklinde cüretkâr bir üslupla yazılmış mektup payitaht İstanbul'a gönderildi.¹¹

Şah Abbas, Erdebil Hâkimi Karamanlu Zülfikâr Han'ı çarhacı¹² emirleriyle birlikte Nahçıvan'a ve Urmiye'de bulunan Mahmud Çemişgezeki'yi de 300 askerle Erivan taraflarına gönderdi. Fakat durumdan haberdar olan Osmanlılar bin kişilik bir kuvvetle, Erivan taraflarına öncü ve istihbârî kuvvet olarak gelen Mahmud'u gaflet anında yakalayıp katletmişlerdir. Nahçıvan'da bırakılan az sayıda Osmanlı askeri ise “*asker-i Şah ile müsademeye bizde iktidâr yoktur, beher-bâl*

⁷ Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993, s. 262.

⁸ Safevî kroniklerinin verdiği rakamlara karşılık Osmanlı vakanüvislerinden Na'imâ, Şerif Paşa'nın asker sayısı ile ilgili “*Muhâsaraya şurû' vaktinde [başlangıcında] askeri nâmına beş altı bin kimesne var iken*” demektedir. Bkz. Na'imâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 270.

⁹ Hammer de Nahçıvan'ın duvarı topraktan ve istihkâmları zayıf olduğundan Osmanlılar tarafından terk edildiğine işaret etmektedir. Bkz. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Dr. Mümin Çevik, Milliyet, İstanbul, 2010, c. 4, s. 1181.

¹⁰ İskender Bey Türkmen, *Târih-i Âlem-ârâ-yı Abbâsî*, Yayına Hazırlayan: İ. Afşar, Müessese-i İntişârât-ı Emir Kebîr, Tahran, 1387, s. 643; Mirza Bek Conâbedî, *Ravzatü's Safevîyye*, Yayına Hazırlayan: Gulâm Mirza Tabatabâyî, Müessese-i İntişârât ve Çâp-ı Daneşgâh-ı Tahran, Tahran, 1387, s. 770-771.

¹¹ Na'imâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 248-249.

¹² Çark veya çarh daha sonraları boyutu küçültülen, Tatar Yayı veya Arbalet denilen silahtır. Güçlü bir metal yaya sahip silah, deve sırtında da taşınabilmekteydi. Atış ve tahrip kabiliyeti yüksek olan bu silah, genelde kale kuşatmalarında kullanılmaktaydı. Bkz. Mustafa Uyar, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 190.

teslim-i hisar edip canımızı âfet-i darb u harbden kurtarmak ehem ü elzemdir" diyerek Safevîlere teslim olmuşlardır.¹³ Bu durumda Nahçıvan'a ulaşan Zülfikâr Han, halk tarafından –nâçâr- sevinçle karşılanmış ve Osmanlı tebaasına da aman verilmiştir.¹⁴ Şah, Nahçıvan Eyaleti'ni Çerağ Sultan Ustacalu'ya tevdi etmiştir. Nahçıvan'ın alınmasına müteakip Culfa Ermenileri –ticarî gayelerle- başkent İsfahan'a nakledilmişlerdir.¹⁵ Bu sırada huzura gelip itaat arz eden Kürd emirlerinin büyüklerinden Maku Hâkimi Mustafa Bek Mahmudî de taltif edilerek Erivan taraflarına gönderilmiştir. Çukursa'd vilâyetinde yaşayan Sa'dlu ve Pâzukî oymakları da itaat arz ederek Erivan'a giden Safevî ordusuna mülâki oldular. Neticede 10-11 bin kişilik Safevî ordusunun gelişi karşısında Osmanlı askeri de kaleden çıkmış ve iki taraf arasında vuku bulan çatışmalarda karşılıklı kayıplar yaşanmıştır (Kasım 1603).¹⁶

Erivan Kalesi, aslında üç kaleden oluşmaktaydı. Biri –Ferhad Paşa'nın 1583/1584 tarihinde yaptırdığı- Zengi Çayı kenarına müstahkem bir vaziyette kurulu ve etrafı derin hendeklerle çevrili Eski Kale, diğeri güney-batı istikametindeki Küçük Kale [*Kal'a-i Kuzeçi nâm*] ve üçüncüsü de hendeklerle çevrilmemiş olan –Şerif Paşa'nın emriyle yapılan- Yeni Kale idi. Şah, Zülfikâr Han ve Azerbaycan askerine daha zayıf olduğu düşünülen Kuzeçi tarafından hücum emri vermiştir. Kurçakay Bek'i de Gulâmân-ı Hassa-i Şerife (kul sınıfı) askeriyeye muayyen mevzilere yerleştirmiştir. Yeni Kale tarafından çıkan Osmanlı askeriyeye çarpışmalar başlamış ve iki taraf da kayıplar vermiştir. Bu sırada korkusuzca öne atılan Şeyh Haydar Mekkî, Osmanlı tüfenkçilerinin atışı sonucu öldürülmüştür. Ardından kaleye yaklaşmanın tehlikeli olacağını anlayan Şah, Berhordar Bek Topçubaşı'na emir vererek şehri ve özellikle de eski kale tarafını top ateşine tutturmuştur. Ayrıca Tebriz'e haber göndererek orada bulunan – Osmanlılardan ele geçirilen- büyük topların (Balyemez vs.) getirilmesini istemiştir.¹⁷

Neticede başta Zülfikâr Han olmak üzere Kızılbaş askerinin büyük gayretleriyle ve tabii ki top atışlarının desteği ile Kuzeçi nâm kale düşürülmüştür. Bu olay, gelecekteki zaferin habercisi olmakla birlikte kış mevsiminin şiddeti artmaktaydı. Kışın şiddetinin artması iki tarafa da kısa süreli de olsa zaman kazandırmıştı. Kış mevsiminin şiddetli evresi geçince 21 Mart 1604 tarihinde Şah Abbas da bizzat Erivan yakınlarına (muharebe alanına) ulaşmıştır. Şah'ın gelişi ile Safevî ordusunun elindeki tüm imkânlarla Yeni Kale üzerine hücum etmesi tasarlanmıştır. Bu sırada Safevî ordusundaki önemli komutanlar ve askerler şöyle sıralanabilir: Kullar Ağası Kurçakay Bek ve

¹³ Na'imâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 250.

¹⁴ Nasrullah Felsefi, *Zendegânî-i Şah Abbas-ı Ervel*, İntişârât-ı İlmî, Tahran, 1375, c. 4-5, s. 1715.

¹⁵ Mirza Bek Conâbedî, *a.g.e.*, s. 771.

¹⁶ İskender Bey Türkmen, *a.g.e.*, s. 644.

¹⁷ İskender Bey Türkmen, *a.g.e.*, s. 645; Nasrullah Felsefi, *a.g.e.*, s. 1716.

komutasındaki gulâmlar ile Horasan tüfenkçileri, Sâhib-i Divân Ali Kulu Han Şamlu, Kurçibaşı Allah Kulu Bek Kaçar, Muhammed Bek Beğdili, Zülfikâr Han [Karamânî] ve Azerbaycan askeri, Tebriz ile Bâf tüfenkçileri komutanı Binbaşı Muhammed Taki Bek, Karabağ Hâkimi Emirgüne Han, Silahdarbaşı Kanber Bek Gözübüyükü.¹⁸ Peçevî, Gürcistan beylerinden Aleksandr Han'ın oğlu Levent Han ve Simon oğlu Livasat Han'ın da askerleriyle Şah'ın yanında bulunduğunu bildirmektedir.¹⁹ Felsefî de Gürcülerden Kaheti ve Kartli emirlerinin Şah'ın hizmetine dâhil olduklarını belirtmektedir.²⁰

Bir müddet hazırlık ve yapılacak harekâtın aşamaları görüşülüp karara bağlandıktan sonra 27 Mayıs 1604 tarihinde Şah'ın emri üzerine Yeni Kale üzerinden genel taarruz başlamıştır. Top ve tüfenk seslerinin birbirine karıştığı bir mücadeleden sonra 28 Mayıs Cuma gününde Zülfikâr Han, Kurçakay Bek ve tüfenkçileri, Emirgüne Han ve Kaçar oynağına bağlı askerlerin gayretiyle Yeni Kale alınmış ve doğu tarafındaki Ak Burç [Burc-u Sefid] ele geçirilmiştir. Bu olaydan sonra Şerif Paşa, Hasan Ağa adındaki adamını Şah'ın nezdine yollayarak kan dökülmesinin durması karşılığında kaleyi ve şehri tam olarak teslimine hazır olduğunu bildirdi.²¹ Zira kuşatma altındaki Osmanlı askeri, hem sayıca çok azalmış (*500 kadar kimesne bâki ve mevcud olup*) hem de hayatta olanlar da deve ve at eti yemekten hastalanmış ve çok kimse güçsüz-mecalsiz kalmıştı.²²

Şah, bunun üzerine Yüzbaşı Mirza Ali Bek Pürnâk-ı Türkmen'i Şerif Paşa'ya yollayarak amannâme²³ verdi. Fakat Paşa'nın oğlu olan Mehmed Paşa etrafında toplanan kalabalık Mirza Ali'yi dışarı çıkararak savaşa devam kararı alınca muharebe tekrar başladı. Safevîler top ve tüfenk atışları arasında saldırılarını artırmışlardı. Tabii bu sırada *Şeb-i Âşura (eyyâm-ı 'azâdârî)*²⁴ olduğu için Şerif Paşa, tekrar Çavuş Hasan Ağa'yı Şah'ın huzuruna gönderip af talep etti (8 Haziran 1604). Bu talebi, Şühedâ-yı Kerbela ruhları için kabul edildi, kale Kurçakay Bey ve gulâmları tarafından teslim alınarak Paşa'nın çıkışına da izin verildi. Fakat Paşa'nın kendisi ülkesine dönmeyip²⁵ Şah'ın ikrâmına mazhar olarak teklifine uydu, İmam Rıza tevliyatını (mütevellilik, vakıf işlerine bakma

¹⁸ İskender Bey Türkmen, *a.g.e.*, s. 646, 652; Mirza Bek Conâbedî, *a.g.e.*, s. 772.

¹⁹ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarîhi*, Hazırlayan: B. Sıtkı Baykal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, c. 2, s. 245.

²⁰ Nasrullah Felsefî, *a.g.e.*, s. 1717.

²¹ İskender Bey Türkmen, *a.g.e.*, s. 654-655.

²² Peçevî İbrahim Efendi, *a.g.e.*, s. 245; Na'imâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 270.

²³ Amannâme, teslim halinde mal ve canlarına dokunulmayacağına dair muhariplere verilen kâğıt hakkında kullanılır bir tâbirdir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1993, c. 1, s. 55.

²⁴ Şii itikada göre İslam peygamberi Hz. Muhammed'in torunu İmam Hüseyin'in Kerbelâ'da muharrem ayının onuncu gününde şehit edilmesidir.

²⁵ Felsefî, Şerif Paşa'nın aslen İsfahanlı olup kalenin teslimine müteakip Şia mezhebine geçerek Şah'ın hizmetine girdiğini ve yakınlarıyla birlikte yıllık 300 tuman gelirle Meşhed'e gönderildiğini belirtmektedir. Bkz. Nasrullah Felsefî, *a.g.e.*, s. 1722.

vazifesi) kabul etti ve ömrünün geri kalanını da Meşhed'de geçirdi. Bununla birlikte muhasarada da bunan Osmanlıların Nahçıvan kadısı Cerrah-zâde, *riçâl ü nisvândan beş yüz kadar kimesne ile* Kars'a doğru hareket etti. Böylece Yeni ve Eski Kale ile birlikte tüm Erivan şehri tam manası ile Safevîlerin eline geçmiş oluyordu. Fethin ardından *sûr-ı Revan bedm [yıkma] ve yere berâber* edilip Erivan Eyâleti Kaçarlardan Emirgûne Han'a ve Nahçıvan da Maksud Sultan Kengerlü'ye²⁶ verildi.²⁷

Sonuç

Şah I. Abbas'ın Azerbaycan seferi sonucunda Nahcivan ile Azerbaycan şehir ve kasabaları [Culfa, Maku, Selmas, Hoy, Meraga] birer birer elde edilip altı ay muhasaradan sonra 28 Mayıs 1604'de Safevîlerce *Kilid-i Azerbaycan ve Şirvan* sayılan Revan [Erivan] da düşmüştür.²⁸ Zeki ve kudretli bir hükümdar olan Şah Abbas'ın orduda yaptığı reformlar sayesinde artık Osmanlıların elinden kaleler de kuşatılıp alınıyordu ki buna İskender Bey Münşi bile eserinde dikkat çekmek zorunda kalmıştı.

Tebriz, Nahcivan ve Revan'dan sonra ordugâhını Akdağ'a nakleden Şah Abbas, Van serhaddindeki Kürt beylerine Van ve Erciş havalisini tahrip ve yağma etmeleri emrini vermiş, ayrıca Fars valisi Allahverdi Han'ı Erciş üzerine göndermiştir. Bütün bu yağma ve tahrip seferlerinden sonra Osmanlı doğu vilayetleri alt-üst olmuş, zirai ve ekonomik hayat felç olmuştur. Her yanda asayişsizlik, zulüm, can güvenliği tehlikesi artmış ve bölgedeki istikrar bozulmuştur. Şah Abbas daha sonra 1604 yılı Haziran ayı sonlarında Kars Kalesi'ni de bizzat gelerek fethetmiş ve şehri tahrip etmiştir.²⁹

İran harbinin başladığı sıralarda Avusturya seferi ve Celali isyanlarıyla uğraşan Osmanlı Devleti'nde, 22 Aralık 1603'de Padişah III. Mehmet vefat etmiş ve yerine henüz 14 yaşında bulunan büyük oğlu I. Ahmet (1603-1617) tahta geçmişti.³⁰ Şah Abbas, bu haberi Erivan kuşatması esnasında duymuştu. Osmanlı Devleti, Şah'ın taarruzu ile İran muharebesinin başlaması üzerine Çağalazâde Sinan Paşa'yı doğu sınırına gönderdi.³¹ Tabii Osmanlı Devleti bölgeye kuvvetlerini gönderene kadar Şah, yukarıda da anlattığımız üzere önemli fetihlerde bulunmuştu.

²⁶ Kengerlü obasının Ustacaluların en önemli obalarından olup İran'a geldikten sonra Nahçıvan'ı yurt tuttukları bilinmektedir. Bkz. Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara, 1999, s. 164.

²⁷ İskender Bey Türkmen, *a.g.e.*, s. 653-656; Na'imâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 271-274; Mirza Bek Conâbedî, *a.g.e.*, s. 775.

²⁸ Uzunçarşılı, 1983, s. 65.

²⁹ Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, Tez Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2001, s. 158.

³⁰ M. Cavid Baysun, "Ahmed I", *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978, c. 1, s. 161.

³¹ Uzunçarşılı, 1983, s. 65.

Kaynakça

- Baysun, M. Cavid, "Ahmed I", *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978, C. 1, s. 161-164.
- Felsefi, Nasrullah, *Zendegânî-i Şah Abbas-ı Ervel*, İntişârât-ı İlmî, Tahran, 1375, C.4-5.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Mehmed III", *İA*, İstanbul, 1992, C.7, s. 535-547.
- Hammer, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Dr. Mümin Çevik, Milliyet, İstanbul, 2010, C. 4.
- İskender Bey Türkmen, *Târib-i Âlem-ârâ-yı Abbasî*, Yayına Hazırlayan: İ. Afşar, Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebîr, Tahran, 1387.
- Kılıç, Remzi, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*, Tez Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2001.
- Küpelî, Özer, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993.
- Mirza Bek Conâbedî, *Ravzatü's Safevîyye*, Yayına Hazırlayan: Gulâm Mirza Tabatabâyî, Müessesesi-i İntişârât ve Çâp-ı Daneşgâh-ı Tahran, Tahran, 1387.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târib-i Na'âmâ*, Haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara, 2007, C. 1.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarıh Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1993, C. 1.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, Hazırlayan: B. Sıtkı Baykal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, C. 2.
- Sümer, Faruk, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara, 1999.
- Tahazâde Ömer Faruk, *Târib-i Ebu'l-Fâruk*, Dersâadet, 1328, C.3.
- Uyar, Mustafa, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Uzunçarşılı, İsmail H., *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara, 1983, C. 3, Kısım 1.